

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO URTEKARIA

19.zk 2025 • 7€

MARISA BARRENA LARRUZEA

 Izaskun Ellakuriaga | Txelu Angoitia

EUSKARA BULTZATU BEHAR
DELA ESATEN DUGU, BAINA
AZKEN BATEAN, EGIN EGIN BEHAR DA,
BEREZ EZ DATOR EZER

Txikitatik maistra izan gura zuen, eta bokazioa lanbide bihurtu zuen HABEn. Baina, irakaskuntzan hasi, borondatezko lanean hasi zen, euskarazko gau eskoletan, Frankismoko sasoi ilunetan. Euskararen aldeko argi printza bat ekarri zuten hainbat ekintzailek. Joseba Sarrionandia lagunak zeregin horretan gogoratu zuen Akordatzan liburuan: “Marisa Barrena, Eubako neska hura, euskarazko aditzaren orainaldi hipotetikoa azaltzen oroitzen dut. Eta Joseantonio Aroma”. Militantzia politiko eta soziala izan da Barrenaren bizitzako lerro nagusi bat, eta gaur egun ere borondatezko lanari eusten dio han eta hemen. Bere deskribapena eskatuta, euskaltzalea eta feminista dela dio. Durangon pozik bizi den zornotzarra. Aramotz auzokoa da, eta bertan erantzun ditu kazetariaren galderak.

Durangoko Aramotz auzoan bizi zara. Auzo izaera handia duela diozu.

40 urtetik gora daramatzat hemen bizitzen. Bertakotu egin naizela esango nuke, eta zelan gertatzen den hori? Bada, auzo giroa mantentzen dugu. Herria elkarteko partaide ere banaiz, eta betidanik auzolana egin du hemen. Erraza da bertakotzea, halako elkarte bat dagoenean, halako inguru bat dagoenean. Zortea eduki dut hona bizitzen etorrita.

Otamotzena auzogunean gaude. Zer ekarpen egiten dio auzoari?

Batzen garen gune bat da. Esate baterako, umeak egoten dira, pertsona nagusiak... ni neu astero etortzen naiz auzoko andrekin eskulanak egitera. Nik kakorratza egiten dut. Dozena batetik gora andra batzen gara, eta eskulanez gainera berba egiten dugu, eguneko arazoez, pelikulez... giro oso onean egiten dugu. Nire kezka hizkuntza izaten da, euskaraz ez dakitenak ere egoten direnez gaztelerara jotzen dugulako. Ondoko mahaietan kartetan jolasten, egunkariak irakurtzen egoten dira. Adin askotako jendea egotea aberasgarria da nire ustez.

E Zer dudan gogoan? Bada, egindako lana borondate onez egin nuela. Batzuetan hanka sartu genuela uste dut, baina aulki egarririk ez dut eduki behintzat. Lagunik onenak militantziakoak ditut, orain ere.

“Durangora goaz” esaten duzue erdigunerantz joatean.

Bai, askok esaten du hori. Ez gara hain urruti bizi erdigunetik, baina “Durangora goaz” esaten du askok. Nire ustez hori da auzotartasun bat dagoelako. Auzokoekin gertuko harremana edukitzea, pertsona anonimo bat ez izatea.

Gau eskolen mugimenduan ibilitakoa zara eta Astola aldzikarian idatzi zenuen horri buruz. Baina garai ha bizi ez zutenei, zelan azaldu ahal zaie?

Guk orduan berbetan bai, baina ez genekien euskaraz idazten. Alfabetatze kanpainak antolatu ziren, eta nik ikasle lez parte hartu nuen. Apur bat ikasi eta irakasle bihurtzen gintuzten. Orduan zer geneukan? Motibazioa, gogoia, borondatea. Ez geneukan materialik, ezta ikasgelarik ere, baina Jesuitek eskaini ziguten lekua. Beharra egin eta gero joaten ginen, espuela ematen zein hartzen. Talde giroa sortzen zen, eta opor sasoietan ere ikasleekin joaten ginen Nafarroa aldera. Guk gutxi genekien, eta ez dakit zelan lortu zen ikasleek ikastea.

Lehenik alfabetatzen hasi ginen, eta handik denbora batera euskalduntzen. Ilusio handia geneukan, eta ikasleek ere bai. Batzuk euskaraz zerotik hasi ziren, eta gaur egun euskaldunak dira! Orduan titulu konturik ez geneukan buruan.

Ezkutuan, era klandestinoan ematen al ziren eskolak?

Ez ziren guztiz ezkutuan egiten. Bageneukan Euskaltzaindiaren baimen bat, Villasantek sinatutakoa. Oraindik etxean daukat. Eta Gerediagak ere ematen zigun babesa. Jesuitek ere gelak utzi zizkiguten. Kontu klandestinoak geuk sartzen genituen tarteka (barrez), baina gau eskola ez zen klandestinoia.

Garai hartan atxilotu zintuzten?

Bai.

Zenbat denbora egin zenuen atxilotuta?

Udan izan zen, uztaila esango nuke, Estado de excepción [salbuespen egoera] ezarrita zegoen. Zornotzako kuartelera eraman ninduten. 22:00ak aldera eskolak amaitu, eta kotxeagaz etxera ailegatzen, argi piloa atzetik. Hemen zeozero dago, pentsatu nuen. Beldurra sartu zitzaidan. Etxe ingurua Land Roverrekin inguratu zuten. Nahiko pelikula muntatu zuten. Etxea osorik arakatu eta gauza asko eraman zituzten. Klandestinoki banatzen genituen paper batzuk neuzkan; tartean, segurtasun arauaz informatzen zuen orri bat, atxilotuz gero

zer egin behar genuen esaten zuena. Hiru paper nituen horrelakoak, baina hirurak desberdinak; beraz, ezin izan ninduten horregatik espetxeratu. Horixe esan zidan Hidalgo kapitainak behin baino gehiagotan. Amorrurik garria hartu zuten! Hiru egun eta gau egon nintzen atxilotuta. Gauak ziren gogorrenak; egunez tenplau egoten ziren, eta gauez etortzen zen kapitaina.

Zelan bizi izan duzu politikagintza?

Modu nahiko inbultsiboan, dena bizi dut topean. Lehenik EHASen egon nintzen, HASi bihurtu zena, eta militantzia bertan egin nuen. Gaztetasunak ematen duen indar eta ilusioagaz. HASiren denborako militantzia lagunak orain ere bereziak dira niretzat. Kongresu bat egon zen, bi

tendentziaren artean erabakitzeko, eta gutxiagatik galdu egin genuen. Galdu genuenez bota egin gintuzten. Handik denbora batera batzuk Euskadiko Ezkerran sartu ginen eta militantzia gustura egin nuen. Baina han ere kongresua suertatu eta galdu egin genuen. Zer dudan gogoan? Bada, egindako lana borondate onez egin nuela. Batzuetan hanka sartu genuela uste dut, baina aulki egarririk ez dut eduki behintzat. Ez dut kargu publikorik inoiz eduki, ezta horren ametsik ere. Euskadiko Ezkerretik bota gintuztenean oso txarto pasa nuen, gogorra izan zen, eta hor erabaki nuen berriro ez nintzela afiliatuko. Gerora, Aralarren lagundu izan nuen, ados nengoelako euren planteamenduekin. Azken batean, HASIn horixe planteatzen genuen. Eta gero EH Bilduko zerrendetan ere egon naiz. Lagunik onenak militantziakoak ditut, orain ere.

Kriskitin taldeagaz lotzen zaitu askok. Zelan batu zinen?

Kuriosoa da, ze batzuek pentsatzen dute ni dantzaria naizela, baina ni ez naiz sekula dantzaria izan. Kriskitin taldeak krisi txiki bat eduki zuen, eta [Jose Antonio] Aromak esan zidan ea joango ote nintzen apur bat laguntzera. Nire baserri ondoko jaiak antolatzen nituen, eta han aktuazio bat lotu nuen. Hortxe sartu nintzen. Gustura egon nintzen, eta buruan nituen gauzak egiteko aukera bat izan zen. Niretzat kulturartekotasuna eta parekidetasuna oso garrantzitsuak ziren. Kulturartekotasuna lantzeko, trukeak egitea proposatu nuen, gu irtetea eta kanpoko taldeak ekartzea. Horrela, hainbat truke egin genituen; lehena Galiziarra, gero estatuko beste zonalde batzuetara, Europara, AEBetara... Aberasgarria izen zela uste dut. Parekidetasun arloan, uste nuen andrek ere plazan dantza egiteko aukera behar zutela, eta batzuetan mugatu xamar zutela.

Parekidetasun arloan, uste nuen andrek ere plazan dantza egiteko aukera behar zutela, eta batzuetan mugatu xamar zutela.

OTAMOTZENA

AUZOGUNEA

Horri helduta, Gerediagak antolatzen duen Ezpatadantzari Egunagaz arantza edukitakoa zara. Zelako proposamenak eraman zenituen batzar haietara?

Bai, arantzatxoa eduki nuen bai. Kriskitineko asanbladan ados geunden parekidetasunerantz joan behar genuela, eta Ezpatadantzari Egunean neskek ere dantza egitea proposatu nuen; ez ezpatadantza, ezpabeze plazara irtetea dantza egitera. Beno, gora-goraka hasi ziren denak, denak gizonak egia esan. Gero ere lekua eskatzen ibili ginen. Nahiko gogorra izan zen. Hor soluzio bezala Dantzaroa asmatu zen, baina guk normaltasun baten barruan lekua edukitzea gura genuen.

Halako batean plazara irten ziren hiru neska [ezpatadantzari lez], Izurtzan, eta nahiko balore eduki zuten. Beste herri batzuetan ikusia geneukan txistulariak geratzen, eta hori gertatuz gero zer egin pentsatuta geneukan. Pozik geratu ginen, eta asko eskertu genuen zuk idatzitako kronika. Hurrengo lurretan izan zen. Han dantza egin zuten neskentzat itzela izan zen. Borroka guztietan modura, kosta egiten dira gauzak. Oraintxe irakurri berri

dut Angela Davisen liburu bat eta zera dio: “disziplina eta konstantzia”. Argi baduzu helburua, ekin. Oier Araolaza ere aipatu gura dut, asko lagundu gintuelako. Hark ere esaten zigun lasai egoteko, lehenik eta behin barruan argi izateko. Barne mailako hitzaldi bat antolatu genuen, gero beste bat publikoa, zeuk bideratu zenuena, eta hitzaldi horretan argia ikusi genuela pentsatzen dut. Plazara irten ziren neskek argi zuten euren egitekoa, eta argi zuten horrek zer suposatzen zuen herriarentzat.

Gaur egun zelan ikusten duzu dantza?

Orain kezka handi bat dago Euskal Herri mailan eta euskal dantzarien biltzarrean: mutiak ez dira plazara irteten. Zer ari da gertatzen? Guk egin beharko dugu lan hori? Guri nahikoa kosta zaigu plazara irtetea, orain azter dezatela eurek zer egin. Gu ez gaude gizonen kontra, ez dugu nahi gizonak baztertzerik. Gure alde egon diren gizonak ere oso kezkatuta daude. Gauzak joango dira beren lekura. Orain esan leike andren sasoia dela, baina nik ez dut irudikatzen gizarte bat andrena edo gizonena. Zergatik ez ditugu gauzak batera egingo? Lkasiko dugula pentsatzen dut.

Borroka guztietan modura, kosta egiten dira gauzak.

Oraintxe irakurri berri dut Angela Davisen liburu bat eta zera dio: “disziplina eta konstantzia”. Argi baduzu helburua, ekin.

Makina bat egitasmoren bultzatzaile izan zara. Adibidez, Hitzez eta ahotsez aipa daiteke. Zergatik ipini zenuten martxan?

Euskal Herrian asko idazten da gaur egun, idazle asko dugu, baina oso gutxi irakurtzen da. Azoka heltzen denean ere beti salmentari buruz aritzen gara, oso gutxi aztertzen da zenbat irakurtzen den. Nik kezka hori neukan. Andraguneko irakurketa taldean dinamizatzaile nenginen, eta ikusten nuen oso gutxi irakurtzen zutela euskaraz. Bururatu zitzaidan zelanbait bultzatzea, eta Durangon.com atariko zutabearen gaiaz idatzi nuen. Lagun batzuei bidali, ekimena irudikatu eta, horrela, olgetan-benetan hasi ginen. 80 lagunetara heltzeko asmoa genuen hasieran, eta azkenekoan 300etara heldu ginen. Bederatzi urtez egin dugu. Gero bi urtez eten dugu, nire gaixoaldia tarteko. Baina espero dut 2026an hamargarren edizioa egingo dugula. Ilusio hori dut. Gainera, oraindik badago premia.

Andereak elkartearen sortzaileetako bat izan zinen.

Bai. Ofelia [Hernandez] hil zuen bikotekide ohiak eta, hantxe, espaloian zegoen odola oraindino. Ez geunden antolatuturik. Ez zegoen whatsappik ere, baina zelan edo halan telefonoz antolatu genuen manifestazioa, Ofeliaren hilketa salatzeke. Orduan ikusi genuen antolatu beharra zegoela, eta horrela sortu genuen Andereak. Gure helburu nagusia, indarkeriaren aurka azaltzea zen. Zorionez herrian ez da egon beste heriotzarik, baina zoritxarrez indarkeria kasu piloa dago. Batzuk dakiguzenak eta beste batzuk isilean geratzen direnak. Eta hortxe jarraitzen dugu.

Telefonoz antolatu genuen manifestazioa, Ofeliaren hilketa salatzeke. Orduan ikusi genuen antolatu beharra zegoela, eta horrela sortu genuen Andereak.

Andereak taldearen babes horretatik, orain zure denbora zati handi bat hartzen duen Wikiemakumeak proiektua hasi zenuen. Euskal Herrian eredu dela esango nuke, beste herri batzuetan ere garatzeko hazia erein duelako.

Sare sozialetan, wikiqedada izeneko egitasmo bat martxan zegoela ikusi nuen, andrak bistartzeko lana eginez. Eta esan nuen, andrak bistaratu ez eze, euskaraz egingo bagenu, euskara ere bultzatu ahal izango genuke! Eskualdeko andrak euskaraz bistartzeko ideia gaz hasi nintzen bueltaka. Lehenik autodidakta moduan, eta gero ikastaro bat antolatu genuen Durangon, Andereak elkartearen babesean. Hor taldetxoa sortu zen, eta Andraguneko ordenagailu gelan hasi ginen batzen.

Esango nuke gaur egun talde egonkorra dela, eta ahal dugunak astero batzen gara harrezkero. Gero, gure arrimura, euskarazko beste wikiemakume talde batzuk sortu dira Arratian, Lekeition, Ondarroan eta Sestaon. Norbanakoak ere asko dabilta. Munduan 300 wikipedia daude, eta denetan arrakala handia dago. Euskarazko wikipedia, 2017an, emakumeen presentzia %13koa zen; bada, orain, %34ra heldu da. Orduan, urte hauetan pauso bat eman dugula ikusten da. Motibatuta gaude, euskara bultzatzeko eta emakumeak bistartzeko. Durangoko taldean 9.000tik gora emakume ekarri ditugu wiki-pediara, eta horretatik 900 sortu egin ditugu; hau da, ez zeuden beste wiki-pedietan. Gainerakoak itzuli egin ditugu.

Zer irizpide erabiltzen duzue emakume horiek hautatzeko?

Hasi-hasi herritik egin ginen, Durangoko emakume historikoetatik: Benita Uribarrena, Aurora Abasolo... Gaur egun ere herrikoei eman gura diegu lekua. Esate baterako, emakume sortzaileen topaketa egon zen Durangon, eta konturatu ginen hor parte hartu zuten hainbatek badutela kurrikulumtxoa. Beraz, horiekin ere hasi gara lanean. Sortzaileak, ekintzaileak, kirolariak... arlo desberdinetatik jotzen dugu. Egia da wikilari bakoitzak gustuko esparruak edukitzen dituela, baina nahiko zabal jokutzen dugu. Gauza kurioso bat ere gertatzen da: konplize asko sortzen dira. Jendeak esaten dizu norbaiten erreferentzia, eta konturatzen zara merezi duen jendea dagoela. Bestalde, argazkiekin laguntzen digun jendea ere badugu.

Sarerratu dituzuen emakume guztietatik, baduzu baten bat bereziki gogoratzen duzuna? Ezezaguna izan delako, edo pista jarraitzea zaila izan delako...

Hainbeste daude! Oso gaitza da bat aukeratzea. Beti esaten dugu Benita [Uribarrena] berezia izan zela, lehenengoa izan zelako. Parke bat zeukala bai,

baina nik ere ez nuen bere kurrikuluma ezagutzen. Eta zelan zen posible andre hau, herrian jaioa, Frantzian hainbeste kondekorazioarekin, guk ez ezagutzea?

Azkenengo egin ditudanetatik, Elordi Garcíaarena esango nuke. Askok hunkitu ninduen bere liburuak. Minbizia eduki duen andre bat da, kazetaria, eta hiltzorian egon zen. Wikipediako artikulua egin nuenean berari bidali nion, eta ze maitasunegaz erantzun zuen!

Ekintzaile sena daukazula igartzen da. Gauza asko hasteko grina eduki duzu, eta jendeak jarraitu egin zaitu. Orain baduzu ideia berririk buruan?

Buruan gauza asko! Nire ilusioetako bat da wikipedia eskoletan sartzea. Txikipedia, 8 urtetik 13ra bitartekoa, euskal wikipediaren barrukoa da, eta euskarazko hau bakarra da.

Motibatuta gaude, euskara bultzatzeko eta emakumeak bistaratzeko.
Durangoko taldean 9.000tik gora emakume ekarri ditugu wikipediara,
eta horretatik 900 sortu egin ditugu

Beharizana ikusten da, umeei erraztasuna emateko. Eskolako umeek asko erabiltzen dute wikipedia, baina eurek ere idaztea da nire ilusioa. Eta gero beste proiektu bat martxan dagoena, Durangoko Institutuko Arte Ederretakoena, argazki barik zeuden andren irudiak sortu dituztela wikipediarako. Erakusketa bat ere egingo dute. Euskara bultzatu behar dela esaten dugu, baina azken batean, egin egin behar da, berez ez dator ezer. Lehen era batera funtzionatzen genuen eta orain beste baliabide batzuk daude. Pentsatzen dut ikasleak arakatzen, idazten eta sentitzen hasten badira, hor bueltatxo bat eman ahalko dela.

Auzotik hasi gara eta auzoan amaitu gurako nuke. Otamotzena zentroan gaude, eta hemen egiten duzu asteroko zita auzoko lagunekin. Zer eskaintzen dizu batze horrek?

Asteroko zita horrek auzoko lagunekin hurbilketa bat ematen dit. Gainera, elkartasun bat sortzen da, adibidez eskulaneko kontuetan erakusteko, baina bizitzari buruz laguntza behar baduzu ere bai. Eta niretzat oso aberasgarria da.

Izaskun Ellakuriaga
Kazetaria